

Kreševo i njegovo pjevanje

Zdenka Miletić

Krenemo li od Kiseljaka autobusom u jugozapadnom smjeru, doći ćemo u mjesto Kreševo. Nekad napućeno, danas životari a moglo bi se reći i izumire. Počev od razvođa gorja planina Bitovnje i Lopate, pruža se prema istoku niz viših i manjih planina (Inač, Volujak, Berberuša). Ispod planine Lopate silazi uža dolina kroz koju teče rijeka Kreševčica, držeći se istočnog pravca, da tek u starom Kreševu stigne u polje, gdje je današnje Kreševo. Mjesto leži na 600 m nadmorske visine. Na teško pristupačnom brdu smješten je grad-tvrđa, gdje su nekada bosanski kraljevi i velmože izdavali mnoge povelje. U mjestu je bila stolica poglavara bosanske crkve do 1404. god. Kreševo je bilo i sjelo biskupa grčkog obreda. Ove podatke sam našla u knjizi: *Povjesne crtice Kreševa i Franjevačkog samostana, od fra Ignacija Strukića*. U knjizi pisac spominje Vladimira Vladimirovića, biskupa grčkog obreda. Kako nije bilo grčko-istočnjaka ni prije a ni sada u ovom kraju, pisac izvodi zaključak: da crkveni raskol nije dopro u ove krajeve do polovice 15. vijeka.

Kraj je bogat rudama: željeza, olova, žive (rumenica), a ima i srebra i zlata. Stanovnici su od davnina dobri kovači.

Veći dio mjesta leži s lijeve strane Kreševčice, gdje s istoka prema zapadu vode dvije ulice: »Čaršija« i »Rijeka ulica« a spaja ih »Široka ulica«. Manji dio mjesta je s desne strane rijeke na brdu zvanom »Brce«. Tu je i »Mahala« gdje su nastanjeni muslimani. Duž ulica s obje strane redaju se kuće jednake, bijele, na kat, pokrivene kaplamom (jelove daščice). Krov im je strm (radi snijega) i na četiri vode (strane) kod muslimana. Građene su od kamena ili je dizma (donji dio od kamena, gornji od drvenih balvana). I kod dizme se je žbuka stavljala i bijelo se krečilo. Čistoća kuća, ulica, stanova, dvorišta zadivljuje. I tjelesnu čistoću imaju stanovnici na primjerenom visini.

Prolazeći ljetos čaršijom, preda mnom je ista slika kao nekad prije mnogo godina. Gotovo se i nije ništa promijenilo osim postavljenog asfalta. Prisjećam se. Imala sam onda tek 5 godina. Moje sjećanje nije svježije, ali koliko pamtim toliko ću i reći. Vodio me je djed za ruku tom glavnom ulicom prema crkvi. Visok, koštunjav, zelenih očiju, s karikom zataknutim za potiljak. Lijep je bio taj moj djed pogotovu nedjeljom, kad bi obukao misno odijelo (u kojem se ide u crkvu), koje mu je baka vadila iz drvenog sanduka.

Obnovila sam u razgovoru sa A. Č. iz Kreševa mnoga moja sjećanja. Nezaboravno je bilo vidjeti nedjeljom kad svijet grne iz sela k misi u crkvu. Seljani podjednako odjeveni, a ženski svijet također s mnogo nakita od srebra i zlata. Usputno ću zabilježiti nošnju, koje danas više nema. Tu i tamo drveni sanduk čuva lijepo ruho, za čiju izradu se mnogo truda ulagalo. Danas je i u selo prodrla konfekcija, bez obzira što je nekad broj manji ili veći.

Dakle, moj djed kao i ostali muški svijet nosio je: na glavi karik crn, oko koga je bio omotan crveni vuneni šal poput turbana. (Karik je okrugla čohana kapa slična šiptarskom čulahu.) Na nogama je nosio kožne opanke kupljene u Visokom. Bijele vunene čarape, po kojima su se oblačili turkoci, crni sukneni i ukrašeni crvenim gajtanima. Rublje je bijelo, košulja od beza ili santrača (tkale su ga žene). Čakšire crne od sukna, ukrašene oko džepova i proreza na nogavicama gajtanima. Čakšire su se kopčale od koljena do dna kopčama. Oko struka motao se pojas preko koga se stavljao »bensilah« — širok kožni — neka vrsta pojasa, u koji se stavljalo: nož, duhankesa, male željezne mašice za prihvatanje žeravice kod pripaljivanja cigarete, novčanik, spisi od pozivnica i poreza, te jagluk — vezena marama, a vez je visio preko bensilaha da se vidi kakav je. Po košulji oblačio se džemadan od crnog sukna, bez rukava, ukrašen gajtanima. (To je vrsta prsluka.) Čurdija ide na džemadan ukrašena gajtanima i na prsima ima izrađenu ružu od gajtana. Zimi se nosio crni gunj s rukavima. Ženski svijet je nosio: na nogama kožne opanke pravljene u Visokom. Po kući i oko kuće nosile su se kožne papuče, ili samo vani drvene nanule. U imućnijim kućama nosile su se fire, od crvene meke kože ukrašene kičankom na vrhu prstiju. Čarape vunene ili kupovne s crvenim prstima i petom. Rublje je bijelo, duga košulja do gležnja od meleza ili santrača (vrsta tkanja s naborima). Košulje su vezene oko rukava, vrata i po prsima. Dimije su crne od raše (tkanina poput tafta) ili atlasa, koje su same domaće šile. Po košulji se nosio koparan, tamnocrven, zatim ječerma, ljeti mala, a zimi dugulja zvana. Na glavu se stavljala crna od čohe tvrda kapica, zvana kalkan, oko koje su se motale pletenice kose. Preko kalkana dolazi pacule — (marama) ispod koje na čelu viri mala vezena krpica (počelica).

Još ću na kraju spomenuti, da su stariji muškarci imali perčin ili su šišali kosu do kože.

Gornje odijelo, muško i žensko, izuzev dimija, šio je krojač, dok je pređenje i tkanje čohe, kao i svih vrsta platna: lanenog, konopljinog, pamučnog — bio domaći posao. Uzgoj lana i konoplje kao i njihova obrada do vlakana također je ženski posao, jer su muškarci bili uglavnom kovači i rudari. Možda sam ovdje otišla previše u širinu, ali s namjerom da bi čitalac dobio vjerniju predodžbu o tim kršnim gorštacima. Može se slobodno reći: kakva je to elegancija bila u tri boje: crno, bijelo, crveno. Kod mene je to duboko urezana slika o lijepom.

Kreševljaci su pobožan svijet, Jutarnja i večernja molitva — »Gospino pozdravljenje« je zajednička, a predvodi je domaćin. Da, i moj je otac tako činio. Znao je redati divne preporuke Anđelu čuvaru, pojedinih svecima, dok smo mi djeca s majkom na koljenima klečali. Ovako čvrstu vjeru imao je puk na-

stojanjem ujaka franjevaca, čiji je samostan osnovan 1398. god. Rušenje od turaka, pa požari uništavali su do temelja crkvu i samostan u nekoliko navrata. On se žilavo odupirao svim nevoljama, pa i danas stoji u pitomoj zeleni zapadno iznad Kreševa.

Još jedna osobina resila je stanovnike tog tihog i čistog mjestanca. Nadareni su za glazbu. Nekad se u svakoj kući moglo čuti sviranje od saza pa do karaduzena (najmanja tambura). I moj otac, kada bi ga obuzela tiha sjećanja na prostrane livade ili tamne šumske dubine kreševske okolice znao je pričati: »Nedeljom iza podne sabralo bi se 15—20 momaka, svaki s tamburom u ruci pa bi polako išli kroz čaršiju i svirali.« S kakvim zanosom su se te riječi odbijale od njegovih nutrašnjih obala! I pjevalo se mnogo i lijepo. Od popijevki pobožnog sadržaja, pa do epskih i lirskih. To su franjevci znali iskoristiti, pa su imenovali »korište« od kojih su učili i drugi franjevci, te pripravnici reda, djeca koja su namjeravala ići u franjevački red. Dio puka je znao mnoge himne na latinskom jeziku. Nastojanje franjevaca doprinijelo je, da su se razvili posebni napjevi, tzv. kreševski za pobožne popijevke, koje pjeva čitav puk. Oni se uvelike razlikuju od fojničkih ili sutjeških. Najljepši napjev je za popijevku: *Zdravo tijelo Isusovo*, zatim su: *Ponizno se Teb' klanjamo*, *Put križa* i *O, Gospojo i Kraljice*. Napjevi su ovim popijevkama zabilježeni, ali ću ih ipak donijeti u narednom članku.

Vrijedno je zadržati se na velikom broju »korišta« koje je Kreševu imalo. Spomenut ću neke. Prema nekrologiju i samostanskoj kronici, među vrsnim glazbenicima spomenuti su: fra Petar Tomić, zvani hadžija, nadaren takvim glasom, da se sva crkva tresla kad je zapjevao; fra Petar Filipović, čijom je zaslugom nabavljen organum (valjda neki harmonij); fra Ivo Katavić, fra Ilija Tvrtković, zvani Škoro, studirao je glazbu u Firenzi, ali radi nesretne sudbine svoje domovine otišao u Egipat kao misionar gdje je i umro 1879. godine.

Fra Ivo Tvrtković, zvani Senjo, kompozitor, rođen u Kreševu, gdje je i umro 1894. god. Navodim podatke o njemu, koje je zabilježio dr. fra Danijel Ban 1937. god. »Na naukama filozofije i teologije bio u Italiji imenito u Bolonji. Buduć obdaren lijepim glasom i sluhom onamo je naučio i koralno pjevanje tako izvrsno, da je svakoj noti znao dati pravi glas, kao ni jedan u našoj Provinciji, te je kao »moderator chori« bio priznat. Crkveno je pjevanje i ceremonije strogo vodio, te je mladež već po sluhu od njega napamet se učila koralu tako, da i ne znajući note, mnogi pod njegovom pažnjom napamet se naučio, kao ni u jednom drugom manastiru. Mnogo je u Kantualu s notam napisao: Kyriah, Glorjah, Credah itd. Divno je bilo slušati njegovo pjevanje, navlastito u velikom tjednu lamentacije i oratie Jeremije te Pas-

ionis Domini, koje je trajalo dulje od jednog sahata, izdržano zvonkim glasom.« Smatram, da ovaj odlomak dosta govori o kompozitoru.

U ruke mi je dospio još jedini očuvani kantual pisan kompozitorovom rukom. Kao i svi pijevnici toga doba, velikog je formata, uvezan u tamnu kožu, ali prilično oštećenih korica i listova. Uglavnom je ispisan rukom fra Ive Tvrtkovića, koji je komponirao Kyrie (6 napjeva), Credo (4 napjeva), Gloria (6 napjeva), Sanctus (5 napjeva), Agnus Dei (5 napjeva). Tekst je na latinskom jeziku, notno pismo kvadratno na crtovlju od 4 crte. Jasno je i lijepo pisano. Zatim slijede kompozicije pisane drugim rukopisom iz čega se zaključuje, da je pijevnik pisan od više osoba. Osim dijelova mise, nalazi se u njemu i više antifona svecima. Vraćam se ponovo na kompozicije fra Ive Tvrtkovića i prepisujem početak Vjerovanja:

Credo Cingalinum

Fra Ivo Tvrtković 1867.

Pa - trem omnipotentem
factorem Coeli et terre visibili -
um omnium, et invisibilium.

Nije u duhu rimskog koralu, jer je u duru i da se pratiti. Pjevao se u dva glasa.

Na kraju rekla bih još koju o tom mjestancu koje je postojalo još u doba bosanske samostalnosti. Za vrijeme turske okupacije Kreševu je bilo od velikog značaja za katolički svijet.

Na mjesnom groblju je pokopan Dragutin Lerman, putopisac i istraživač, rodnom iz Slavonske Požege. Kao član Stanleyeve ekspedicije proputovao je 1882. g. afričke prašume i otkrio vodopade na Kongu. Opisao je običaje i način života mnogih crnačkih plemena. Umro 1918. g. Tu je i grob, a u samostanu renovirana soba fra Grge Martića, hrvatskog Homera, koji je ugledajući se u narodnu poeziju pjevao lirske i epske pjesme. Danas je on više-manje zaboravljen pisac. Upravo zbog toga napomenut ću dva njegova vrijedna djela: veliki ep *Osvetnici* i za povjesničare važno djelo *Zapamćenja*. Dio života proveo je u Kreševu, gdje je i umro 1905. godine. Na kraju, ovdje su i franjevci, koji su s kršćanskim pukom čuvali dio svoje domovine, a za vrijeme turske vlasti tu su grudu i natapali vlastitom krvlju.

SRETAN USKRS

SVIM SURADNICIMA, PRETPLATNICIMA I PRIJATELJIMA

ŽELI UPRAVA I UREDNIŠTVO